

ВОЈНИ ЧИНИЛАЦ КАО СРЕДСТВО ПОЛИТИКЕ*

Дејан Михајловић
Универзитет одбране у Београду

Иако је још од времена Клаузевиц¹ констатовано да је „рат наставак политике другим средствима“ не треба заборавити чињеницу да се и сваки рат завршава политиком. Због тога у овим редовима треба подвући и то да се мир постиже употребом војне силе и да реторика дипломатије има и своју другу страну, а то је мач у облику одлучне и снажне војне силе. Реч је, уствари, о томе да је респектабилна војна сила најбољи фактор одвраћања од сваког покушаја дестабилизације и агресије, али и чинилац који одређује место и улогу држави у међународном поретку. Иза сваког озбиљног дипломатског наступа стоји одлучна војна сила спремна да га подржи и да на тај начин покаже снагу дипломатије и допринесе угледу државе. Државе у својој потрази за доминацијом и потреби да наметну свој политички утицај често користе војна средства у свим његовим појавним облицима.

Војна средства којима се владајуће политичке елите служе у постизању спољнополитичких циљева биће циљ овог рада. Који су то, заправо, војни чиниоци, којима се служи политика у постизању и наметању својих циљева, које су њихове могућности, односно који се ефекат постиже њиховом применом и која је то црвена линија преко које се догађаји усмеравају у правцу отвореног сукоба, само су нека од питања за која ће се у раду наћи одговори.

Кључне речи: *војна сила, војни чинилац, спољна политика, војна средства, војна моћ, политичка моћ*

Увод

Да би се објаснило зашто је војна сила значајан спољнополитички фактор, мора се поћи управо од појма политике. Политика се увек заснива на атрибутима страхопоштовања и моћи. Политичка моћ је способност и умеће владања другим субјектима, способност наметања своје воље другим чиниоцима друштва, способност потчињавања одређених друштвених формација, група, категорија и

* Рад представља део магистарске тезе аутора под називом „Основна схватања о употреби војне силе у спољној политици“ одбрањеној на Факултету политичких наука у Београду, 12.07.2013.

¹ Карл фон Клаузевиц, *О рату*, Војно дело, Београд 1951, стр. 12.

појединаца у међусобним односима. Воља за моћ у себи увек носи жељу за владањем и потчињавањем других. Она се развија од економске снаге и моћи до политичке моћи и воље за владањем другима, како би се они потчинили и постали послушни у примени и реализацији циљева. У складу са тим је тврдња Шарла де Гола да: „Створити мит о себи да би владали другима”² – а мит се ствара самостално или уз помоћ других.

Политичка моћ је настала као производ развоја и организовања људског друштва, са циљем његовог усмеравања и контролисања у условима друштвене неједнакости. Друштвена моћ појединаца, група и организација тако прераста у политичку моћ која обухвата на првом месту власт, силу, насиље, доминацију и друге облике владавине у оквиру друштва и над друштвом, који имају корене у потреби да се отклоне опасности и претње које могу произаћи из фактичке неједнакости људи, друштва, држава, а и других људских организација.

У том смислу се можемо послужити мишљењем Златка Исаковића, који сматра да: „Политичка моћ се може одредити као способност владања, а то значи у првом реду (али не само) способност наметања воље другоме, што се често (али опет не у свим случајевима) постиже применом силе, односно принудом, ради остваривања сопствених циљева и интереса”.³

Вођење оружаних сукоба, односно ратова сматра се главним поступком којим се може демонстрирати и увећати политичка моћ држава. На тај начин је војна сила значајан, а у одређеним приликама и одлучујући чинилац политичке моћи.

Тиме се широки простор међусобних односа војне силе и политике ставља у научне оквире, успоставља се међузависни однос из кога проистичу правила владања на међународној политичкој сцени и стварају се начела из којих државе изводе смернице за ток кретања њихове спољне политике. Примери из свакодневног одвијања међународних односа стално потврђују или надограђују теорију о употреби војне силе у спољној политици и стварају простор да та разматрања заузму значајно место у креирању спољне политике међународних субјеката и организација.

Сила, застрашивање и претња

Рејмон Арон, који је свеобухватно писао на ову тему, сматра да: „Сила у најширем смислу је способност да се учини, произведе или уништи. На међународној сцени силом називамо способност политичке јединице да наметне своју вољу другим јединицама”.⁴

У међународним односима, као и у људском друштву у целини, релативно је честа појава да два или више међународних субјеката долазе у сукобе око два иста објекта. Сила је, свакако, најубедљивије средство у решавању тих спорова. Веков-

² Шарл де Гол, „Мит о француској политици *величине* тог периода”, www.wikipedia.com/fc/1kao.ch, преузето 27.04.2017.

³ Златко Исаковић, *Основи теорије политичке моћи у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1998, стр. 18.

⁴ Рејмон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2001, стр. 83.

ни конфликти међу људима натерали су их да се организују у слојеве и хијерархије да би смањили супротности које су доводиле до општег сукоба и претиле да униште развој друштва. Дајући у руке владара власт и силу тежили су организацију друштва у коме ће владати ред и напредак, али како је сама људска природа несавршена, показало се да не постоји уређено друштво нити ред без нереда. Тако је сила постала и остала основно средство у успостављању реда, наметању воље или остваривања циљева држава у међународним односима.

Можемо се, с тим у вези, послужити и речима Златка Исаковића да: „Субјект међународних односа који се убеђује, награђује, коме се обећава, прети, као и онај који се кажњава у начелу задржава слободу избора: може да одлучи да се понаша онако како му то налажу сопствени интереси, односно сопствене перцепције тих интереса, или да се понаша на неки други начин који је у мањој или већој мери модификован утицајима којима је изложен од стране једног или више других субјеката међународних односа”.⁵

Тада је потенцијални објекат изложен или директној сили која га наводи на покорност или му се сужава маневарски простор и могућност избора, што у оба случаја доводи до истог циља. Међу најзначајнијим ауторима који су се бавили овом теоријом свакако је и Ханс Моргентау, који спада у најпознатије припаднике реалистичке школе у XX веку. Он сматра да однос између националног интереса и моћи субјеката међународних односа одређује политичка моћ, а посебно сила. Према његовом мишљењу најзначајнији и константни национални интерес састоји се у опстанку (чије игнорисање носи ризик уништења), а тек када је то постигнуто може се тежити постизању променљивих и мање значајних интереса, што такође доприноси настанку међународних конфликта.⁶

Треба разликовати појмове дефанзивне и офанзивне силе, при чему прва представља способност политичке јединице да не дозволи наметање воље других, док се друга труди да наметне своју вољу другима. Поред ових постоје још појмови, који стоје у директној вези, као што су сила, снага, потенцијал и способност. Сила је покретач свега, покреће и усмерава снагу економије, воље, морала, мобилише људске и материјалне ресурсе чиме увећава потенцијал јединице, док вође представљају способност организације тих догађаја. На јачину силе утичу многи елементи, као што су, према класификацији америчког географа Николаса Спајкмана: површина територије, природа граница, обим становништва, одсуство или присуство сировина, привредни и технолошки развој, финансијска снага, етничка једнородност, степен друштвене укључености, политичка стабилност и национални дух.⁷

Други аутори наводе исте или делимично допуњене елементе, у зависности од временског периода у коме су настали, али сви они имају за циљ да установе правило употребе силе, међутим искуство је показало да је то непредвидиво. Оно што је Клаузевиц у свом делу *О рату* истакао јесте чињеница да се ни једно правило не може на идентичан начин применити на све ратове, јер како он каже: „Рат је област случаја. Случај наглашава неизвесност у свим околностима и омета ток догађаја”.⁸

⁵ Златко Исаковић, *Основи теорије политичке моћи у међународним односима*, стр. 170.

⁶ Hans J. Morgenthau, *In Defense of the National Interest*, Knopf, New York, 1951, p. 18.

⁷ Рејмон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, стр. 85.

⁸ Рејмон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, стр. 89.

Однос војног и политичког чиниоца данас је знатно сложенији. Војни чинилац остаје средство политике, међутим, имајући у виду могуће последице употребе оружја за масовно уништење, у третману војног чиниоца као средства спољне политике се нешто променило. С обзиром на његово могуће деструктивно дејство, војни чинилац више не може представљати продужење политике другим средствима, јер се самоуништењем не може водити никаква политика другим средствима, пошто је њен циљ, као што је познато, остварење неког политичког интереса. С друге стране, управо због бесмислице да се употреби, очигледно је да је савремено наоружање, а самим тим и војни фактор, искључиво средство политике, а не више превасходно средство за вођење рата.

У том смислу може се говорити о примењивању различитих стратегија које су уско везане за претње оружаном силом, чија је функција управо у томе да се циљ постигне без извршења претње, као што је нпр. *заstraшивање*. Циљ је да се непосредно погоди воља противника, а да се при томе не упушта у пробу употребе војне силе. У складу са тим је и мишљење Арнолда Вулферса по коме: „Застрашивање је претња употребом инструмената за разарање оружаном силом. Као и код сваке претње, циљ треба да се постигне без извршења, што даје стратегији застрашивања својеврсна обележја. Њен циљ је да се непосредно погоди воља противника, а да се при том не упушта у пробу употребе силе”⁹.

Оружана сила је одувек имала улогу застрашивања, те се јачала, развијала и приказивала с намером да самим својим постојањем изазове потребне учинке. Пре свега застрашивањем се одвраћала опасност од напада, застрашивање даје додатну тежину речима у спољној политици, доприноси сигурнијем наступу привреде на тржишту, значајнијем положају у међународним организацијама. Све то доприноси сигурнијем положају државе у региону или свету, али и обавезу да пажљиво располаже и испољава своју моћ, како не би прешла границу која може да одведе до страдања и разарања. Развој конвенционалног и проналазак нуклеарног, као и других оружја масовног уништења у XX веку учинио је да застрашивање доспе у средиште пажње и да доминира односима између великих сила. Иако је војна сила и конвенционално наоружање увек имало сврху застрашивања противника, ипак постоји разлика када потенцијални непријатељ организује војну вежбу у близини границе и када врши пробу лансирања нуклеарне бојеве главе.

Две карактеристике ове врсте оружја доприносе томе. Прва је његово разорно дејство, а друга лежи у томе што се његов учинак не може у потпуности предвидети. Употребити нуклеарно оружје значи покренути ланац догађаја за који се не зна докле води и који, разумљиво, може да угрози и оног ко га је покренуо. Из тога се извлачи закључак да употреба средства над којим се нема надзор није рационална, али да претња њиме постиже учинак јер може да изазове оно што је за застрашивање битно – страх. Однос застрашивања великих сила састоји се у непрекидном маневрисању да се постигне повољнији положај и да се потенцијални противник „више застраши”, а најбољи доказ томе је и „трка у наоружању”. У томе појачану улогу играју елементи одбране и заштите, као што су усавршени антиракетни и противавионски системи и

⁹ Arnold Wolfers, “The Actors in International Politics”, W.T.R. Fox (ed.), *Theoretical Aspects of International Relations*, University of Notre Dame Press, South Bend, 1959, p. 83.

јак о утврђени и покретљиви уређаји за лансирање ракета с нуклеарним бојевим главама, који нападнутом треба да омогуће способност да преживи и да задржи довољно снаге да нанесе противудар. Углавном, суштина застрашивања остаје иста: нова достигнућа се не крију, већ се саопштавају противнику како би деловала на њега. Огроман економски и интелектуални напор који се улаже у усавршавање оружја доводи дотле да оно брзо застарева, тако да се супарници узајамно исцрпљују лишавачући један другог оружја тако што га врло брзо претварају у старо гвозђе.

Поседовање савременог наоружања одвраћа потенцијалног агресора од неограниченог напада или га присиљава да пре него што изведе први удар прикупи што више квалитетних обавештајних података о непријатељу. На тај начин одређује тактику и предвиђа динамику напада, а поседовање савремених ратних средстава код онога који се брани могу да утичу и на политичку одлуку да се напад одгоди или да се план напада измени. Обавештајне службе САД и НАТО држава су, пре отпочињања агресије на СРЈ, на све начине покушавале да сазнају да ли је Војска Југославије набила савремени систем противваздушне одбране С-300, што би могло значајно да утиче на њихове планове.

О томе пише и Миле Бјелајац, у свом делу *Дипломатија и војска*: „Имате ли С-300?, било је то последње питање које ми је пуковник Џон Пембертон, војни и ваздухопловни изасланик Америке поставио 18. марта 1999. године на трећем састанку ... на његов захтев. Одговорио сам: ‘Сазнаћете ако нас нападнете!’”¹⁰

У свету у коме се увек не поштује забрана употребе силе и претње силом, многе државе упућене су на то да, ради одбране своје безбедности, јачају оружане снаге, иако немају намеру да се на њих ослањају ради спровођења своје редовне спољне политике. Намењене одбрани, и ове снаге у основи треба да делују застрашујуће, с намером да одвраћају, јер потенцијалном агресору треба да покажу да ће га употреба силе скупо стајати. Овакве снаге треба да одврате нападача од употребе силе и да онемогуће његов успех ако до примене силе ипак дође.

Такође, веома битан и конкретан елемент застрашивања је свакако и претња, која доприноси саопштавању конкретних намера према одређеном политичком субјекту уколико не дође до испуњења захтева. Претње се често чују на међународној позорници и редован су израз испољавања воље држава у циљу остваривања сопствених интереса.

Златко Исаковић истиче да: „У већини случајева претње се користе да би се променило понашање одређеног субјекта, а не може бити модификовано на наведене начине (убеђивањем, обећавањем и награђивањем)”.¹¹ Комбиновањем политичке реторике у облику претње и демонстрацијом војне силе често се остварује циљ. На пример, Хитлер је својим запаљивим говорима и употребом војне силе остваривао знатне успехе, убеђујући на тај начин колебљиве државе Европе да се приклоне Трећем Рајху. По правилу прети се најпре ненасилним казнама, на пример повећањем царина, ускраћивањем помоћи, разним блокадама, па тек онда зецкањем оружја и војном интервенцијом.

¹⁰ Миле Бјелајац, *Дипломатија и војска*, Медија центар Одбрана и Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 298.

¹¹ Златко Исаковић, *Основи теорије политичке моћи у међународним односима*, наведено дело, стр. 148.

У том смислу се можемо послужити и мишљењем Џона Миршмајера, који сматра да: „Држава може да стекне моћ на рачун ривала, без уласка у рат, путем претње употребом војне силе против противника. Претње принудом и застрашивање, а не стварна употреба силе, дају жељени резултат”.¹²

Претња, уз застрашивање, и друге облике остваривања утицаја може да представља ослонац у спољној политици. Тако се често чује да је Северна Кореја извела нуклеарну пробу, поручујући да је спремна да одбрани своју територију и националне интересе или да су САД запретиле Ирану да обустави програм развоја нуклеарног оружја, а у противном ће поштрирати санкције или размотрити војну интервенцију. У првом случају претња је у употреби одвраћања, док се у другом случају друга страна претњом ставља у изглед да ће јој бити нанета штета уколико се не повинује захтевима.

Тако је Војин Димитријевић, са тим у вези, констатовао: „Претња је стављање у изглед штете за другог субјекта ако се не повинује захтеву претиоца. Претњом се друга страна може наводити на чињење или нечињење, пасивност. Прва врста претње може се назвати приморавањем док се за другу одомаћио израз одвраћање”.¹³

Класичан, високо формализован и правно признат облик претње био је ултиматум, где се претило применом оружане силе (ратом), уколико се друга страна не понаша на жељен начин. Много се чешће, међутим, у међународним односима прети на мање формалан начин и мање драстичним делима, као што су, рецимо, ускраћивање подршке на међународним конференцијама, укидање царинских и сличних привилегија, обустављање економске помоћи, отказивање уговора, протеривање држављана итд. Некада су претње сасвим уопштене, као што су познате дипломатске формулације о томе да ће, ако се нежељено понашање настави, за све последице искључиво бити одговорна влада државе којој се прети.¹⁴

Оно на шта је битно указати када се говори о претњи је свакако њена остварљивост, дакле, претилац мора да заиста поседује снагу којом би реализовао претњу. Затим ту је свакако и озбиљност и постојање јасне границе између стварне претње и обмане. Хитлер, тако, није озбиљно схватио Велику Британију у њеној намери да брани Пољску, па је био прилично изненађен када када му је званични Лондон објавио рат 1939. године.

Још је Монтескје у свом делу *О духу закона* дао легитимно право превентивне употребе силе. Када је очигледно да одређена политичка јединица гомила своје снаге спремајући се за општи или ограничени напад, држава може да испољи такозвану активну дефанзивну силу и превентивним нападима осујети или ублажи последице агресије. Уколико држава процени да је претња озбиљна и остварива често ће се упустити у организовање сопствене одбране стављајући себе у што изгледнију ситуацију у евентуалним дејствима. Претња такође, може да послужи и као разлог за остваривање интереса неке државе, па заједно са пропагандом може да послужи као

¹² Џон Миршмајер, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2009, стр. 205.

¹³ Војин Димитријевић, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 18.

¹⁴ Милош Радојковић, *Рат и међународно право*, Београд, Одбор за издавање уџбеника Стручног удружења студената права, 1947, стр. 47.

повод војној интервенцији. Тако је САД оптужила Ирак за производњу нуклеарног, биолошког и хемијског оружја, због чега је и војнички освојила ту земљу. Иако су међународне агенције касније потврдиле да није постојао погон ни намера за производњу ове врсте оружја, фактичко стање на терену се није изменило.

Дипломатија и специјални рат

Анализирајући облике употребе силе, као и неке од досадашњих фаза, када су војна средства имала посебно значење у међународним односима, део истраживача спољне политике, ипак настоји одредити поједине фазе примене силе, одвајајући их пре свега од вођења рата. Због свог општег карактера, а посебно иновација након Другог светског рата, крајња употреба војних средстава – оружани сукоб, интервенција или пак рат, ипак је мање присутан и поставља се тек као завршни облик примене силе. Пре употребе војне силе могуће је да држава у односима с другом земљом или другим земљама изврши низ других активности које, такође, имају у себи карактеристике присилног деловања, али немају, ипак, такве размере као комплетна употреба војне силе и ступање у рат.

У групи средстава таквог поступног деловања на првом месту треба ставити покушај дипломатског мешања у унутрашње послове када се покушава утицати директно на унутрашњи политички развој поједине земље. То су разни дипломатски притисци од изјава највиших званичника преко многих политичких притисака до појава економске и политичке зависности.

Следећи корак у том правцу се састоји у спровођењу низа операција нелегалног карактера, где се употребљавају најразличитија средства (мити, уцене, претње, ширење изразито непријатељске пропаганде, политичка убиства и сл.) како би се постигао одређени циљ.

„У *Стратегији оружане борбе*, за специјални рат се каже да је то облик агресије који обухвата разноврсне деструктивне активности агресивних сила, на идеолошком, политичком, психолошко-пропагандном, економском, војном, научном, техничко-технолошком, културном и другим подручјима друштвеног живота. Циљ рата виђен је у настојању да се у свим тим доменима изазивају тешкоће како би дошло до друштвене и војне кризе, дестабилизације која онда може да претходи правој оружаном агресији”.¹⁵

Специјални рат је данас ушао у све поре друштва па је његове појавне облике често на први поглед тешко и препознати. Безбедносне службе, која раде на сузбијању метода и активности ове врсте угрожавања државе често због софистицираности проблема своја запажања граниче са облицима параноје, где у свему новом или специфичном прво називају могућност угрожавања државе и народа. Циљ вођења специјалног рата је у томе да се без или пре оружане борбе непријатељ ослаби у свим пољима друштвеног живота и доведе у позицију повиновања или у ситуацију да његов евентуални отпор постане занемарљив или знатно ослабљен. Спектар метода деловања у специјалном рату је веома широк од финансирања политичких група и парти-

¹⁵ Миле Бјелајац, *Дипломатија и војска*, стр. 286-287.

ја, преко подржавања гериле, ширење културног, верског и просветног утицаја преко границе, деловање пропаганде, економска опструкција, па све до ширења дефетизма, илегалног наоружавања побуњеника или дела становништва и стварања искривљене слике о догађајима до политичких убистава, уцена и претње.

Ако се та средства не покажу довољнима следи демонстрација силе у близини државних граница (вежбе, маневри, тзв. звецкање оружјем на границама) која треба да покажу намеру државе да иде до краја као и снагу којом она располаже. Истовремено, та војна сила има и психолошко значење, јер би требала импресионирати становништво и побудити симпатизере дотичне државе, који би могли путем пуча или револуције извршити промену власти и на тај начин ускладити политику своје земље с тражењима споља.

Уколико се таква делатност унутрашњих снага организовано припрема и подржава споља, тада је реч о субверзији која се такође уклапа у систем притисака. У субверзивној фази међународних односа, када се води велика утакмица за освајање нових савезника, субверзивна делатност користи се на различите начине: било као повод за пружање помоћи, оправдање одређене акције или пак као аргумент у осуди друге стране. На тај начин субверзивна делатност постаје све више и парола пропагандног надметања, чије је стварне токове и изворе у већини случајева тешко доказати.

Међу такве поступке, чији је унутрашњи и политички значај дуго био упадљивији од међународно-политичког, спадају појединачни акти насиља, код којих је учинак инструмената за принуду и разарање мање физички, а више психолошки и симболички. Према томе јесу ли нападнути људи, привредна добра или војни објекти, могу се разликовати *тероризам, саботажа и диверзија*.

„Тероризам је рођен као дете екстремне левнице”, каже у свом истоименом делу, Драган Симеуновић.¹⁶ Иако је као појава настао после француске револуције неспорна је његова веза са левим крилом тог покрета. У наредном друштвеном револуционарном покрету у Европи 1848. године до изражаја су дошле левичарске идеје, а управо након њиховог неуспеха разочарани револуционари су посегли за првим бомбашким акцијама и атентатима. Без обзира на њихову неорганизованост, несистематичност, нејасност циљева и упрошћеност метода такве акције могу да понесу епитет терористичких.

а. *Тероризам*, у ширем смислу, је напад на живот и тело појединаца или мање групе људи с циљем да се постигну политичке промене. Уколико је циљ напада да се уклони политички одлучилац који се држи за искључиво или првенствено одговорног за известан политички курс или стил, реч је о политичком убиству. Уколико је, пак, непосредна жртва напада политички мање значајна или сасвим безначајна, ради се о тероризму у ужем смислу речи, који има за циљ да - како то сам латински корен ове речи (*teror*) каже – изазове страх и пометњу у широј владајућој групи и у становништву, да скрене пажњу на присуство снаге у чије име иступају терористи, да охрабри њихове потенцијалне савезнике и тако сам или уз примену других средстава омогући постизање таквих циљева.¹⁷

¹⁶ Драган Симеуновић, *Тероризам*, Правни факултет у Београду, Београд, 2009, стр. 109.

¹⁷ Војин Димитријевић, *Тероризам*, стр. 8.

Политичко убиство може да се користи као спољнополитички поступак и доказ о употреби прекомерне војне силе, у овом случају минималистичких снага. Разлог за политичко убиство је у мишљењу да извесна утицајна личност има одлучујући утицај на спољну политику своје земље, тако да се њеним уклањањем обуставља спољнополитички курс или се изазива унутрашња криза у страниој земљи. Иако су у извесним историјским периодима оваква убиства била честа и мало сакривена, као нпр. у односима између италијанских државица у доба ренесансе, у новије време се оваквом поступку приступа с опрезом због реакција које изазива у јавности. Као што је већ поменуто, владе које желе да уклоне препреку у виду снажне политичке личности у страниој земљи повезаће се с политичким групама у њој, које су већ склоне да изврше атентат. Тако се прави инспиратори дуго могу сакривати иза двоумљења посматрача, па и историчара.

Терористичке активности на истакнуте личности се темељно припремају. Детаљно се прате покрети, навике и начин живота лица на која се спремају терористичке акције. Непосредно пре ликвидације може да уследи и отмица личности и да се на тај начин покушају остварити интереси терориста. Примери терористичких акција на истакнуте личности су различити. Углавном је у питању снажна личност која својим ауторитетом спречава спровођење туђих интереса или представник државе чије убиство или отмица представља чин против одређеног међународног субјекта.

Новија политичка убиства ове врсте су стога остала мање или више нерасветљена. У Марсеју је 1934. године убијен југословенски краљ Александар Карађорђевић од руке једног члана ВМРО, коме су помагали припадници усташке емиграције. Како су припреме обављене у Мађарској и Италији, чија је фашистичка влада учинила све да заштити саизвршиоце и саучеснике, поуздано се сматра да су се мотиви непосредних извршилаца поклапали са жељом италијанске и мађарске владе да ослабе Југославију уклањањем краља-диктатора, који је своју спољну политику заснивао на савезу са Француском и безусловној одбрани версајског система. Оне су сматрале да би се тиме, и даљим деловањем усташког покрета, Југославија распала и да би тако оне могле да остваре своје територијалне захтеве према њој. Уз југословенског монарха истом приликом је убијен и Луј Барту, француски министар спољних послова. Док је на први поглед ово била случајна жртва, постоје претпоставке да је иза Бартуовог убиства стајала нацистичка Немачка. Њој је овај утицајни политичар – без чијег се учешћа или сагласности није могла замислити ниједна француска влада – сметао, јер се противио попуштању пред Хитлеровим захтевима.¹⁸

Занимљив је и покушај шиптарских терориста да 16. јануара 1997. године у Приштини убију ректора приштинског Универзитета професора Радивоја Паповића, јер су проценили да спречава најезду албанских професора из Тиране на Универзитет у Приштини.¹⁹ Иако су циљеви мањег или већег значаја, средства су, дакле, иста.

У свету се одавно примењују терористичке активности против цивилног становништва са циљем постизања разних политичких циљева или стварања опште несигурности, али и креирања слике у међународној заједници о одређеним догађајима у тој држави.

¹⁸ Војин Димитријевић, *Тероризам*, стр. 206.

¹⁹ Радослав Гаџиновић, *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005, стр. 204.

Можда је, у складу са претходним тврдњама, према Гађиновићу, најбољи пример за то и запажање да: „Муслимански сепаратистички терористи су гранатирани цивиле у реду за хлеб у улици Васа Мискина у Сарајеву 27. маја 1992. године када је убијено 16, а рањено 100 лица. Ово гранатирање је режирано од стране муслиманског руководства, да би пред међународном заједницом компромитовали српски народ у БиХ и СРЈ. Дакле то су биле политички мотивисане намере. Након тога, 30. маја 1992. године СР Југославији су од стране Савета безбедности УН уведене ригорозне и свеобухватне санкције”.²⁰

О томе је у свом делу *Босански рат и терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, писао и Џон Шиндлер: „Један од најгорих инцидената назван *масакр у реду за хлеб*, збио се 27. маја, у коме је погинуло шеснаест цивила од наводне српске минобацачке гранате. Напад је изазвао међународни бес, али је виши официр УН објаснио да после балистичких анализа експлозије изгледа вероватно да је експлозију изазвала постављена експлозивна направа, што су могли да учине само муслимани.”²¹

Страни субјекти међународних односа могу инспирисати терористичке акте, подржавати и помагати њихове извршиоце из два основна разлога. Један од њих је одавно познат и састоји се у коришћењу терориста ради уношења пометње у државу чија се одбрамбена моћ жели ослабити, или чија се влада жели свргнути. У доба мира, веза између субјекта који овако користи тероризам и терористичког акта пажљиво се крије или погрешно представља. Наиме, ако у погођеној земљи постоји било какав радикалан опозициони покрет, он ће се навести и оспособити за терористичке акције и оне ће се у потпуности приписати њему. Тиме је не само скривен прави покретач, него се и показује да у држави против чије је владе извршен терористички акт постоји унутрашњи оружани отпор. Такву групу, по правилу, није тешко наћи јер је за извршење терористичког акта потребно врло мало људи, који не морају имати никакву стварну политичку подршку. Када и тога нема, терористички акт ће извршити агенти стране силе, чији ће се пропагатори онда постарати да га прати изјава или манифест неког домаћег политичког покрета, а уколико не постоји његово име се може лако измислити. Слична ситуација била је и на Косову и Метохији у припреми за изазивање кризе. Стране владе и њихове обавештајне агенције су креирале како војно тако и политичко крило тзв. ОВК, док је из суседне Албаније стизала велика количина наоружања и ратног материјала.²²

За оне терористичке акте чији је међународни карактер очигледан (а не прикривен иза тобожње унутрашњополитичке борбе) у последње време одомаћио се назив „међународни тероризам”. У уверењу да он ремети међународне односе угрожавајући опште интересе у име посебних, јако је настојање да се извршиоци таквих аката гоне и кажњавају заједничким напорима свих држава. Међутим, правну дефиницију међународног тероризма тешко је дати, а да се при томе не угрозе и они ко-

²⁰ Исто, стр. 202.

²¹ Џон Р. Шиндлер, *Босански рат и терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, ЈП Службени гласник, Београд 2011. стр. 86.

²² Мирослав Талијан, *Тероризам и антитерористичке снаге*, ВИЗ – Војна штампарија, Београд, 2004, стр. 27-28.

ји се оружаном боре за национално ослобођење, па чак и прибегавају тероризму, јер им се не допушта никакав други вид политичке акције. Иако је данас сваки тероризам међународни, па то не треба наглашавати, према Симеуновићу, постоје критеријуми који означавају међународни тероризам:

„Прво, о међународном тероризму се говори када су циљеви неке терористичке организације такви да су усмерени против безбедности више држава. Друго, када деловање терориста излази из оквира њихових државних граница. Треће, када су чланови терористичке организације по свом пореклу из више земаља. Испуњење било којег од ових услова води означавању тероризма као међународног”,²³ сматра Симеуновић.

Исти аутор тврди да: „Израз *државни тероризам* се обично користи да би се са јаком моралном и политичком осудом означили терористички акти које организује, подстиче или иза њих својом логистичком подршком стоји нека држава”.²⁴ Државни тероризам се обично спроводи против непријатељских режима ради њиховог destabilизовања или ради застрашивања сопственог становништва, а спроводе га припадници обавештајних и безбедносних служби, војне и полицијске формације посебне намене или плаћеници.

Након терористичких напада од 11. септембра 2002. године на САД, дошло је до осуде терористичких аката од читаве међународне заједнице, тероризам је постао глобални проблем, а борба против њега уврштена у приоритете светске заједнице. Тако је и данас, тероризам остаје главна мета дејства оружаних снага у свету, док су акције терориста све учесталије и разноврсније. Није узалуд тероризам проглашен за највећу претњу данашњице.

б. *Саботажа* се састоји у уништавању материјалних добара или ометању производних процеса с циљем да се ослаби привредни потенцијал и доведе до поремећаја у националној привреди. И терористички акти, најчешће узгредно, погађају материјална добра, али је њихово уништавање претежно мотивисано симболичким а не привредним разлозима (нпр. рушење споменика). Саботажа у првом реду тежи смањењу производње и онемогућавању снабдевања. У том циљу, могу се уништити читава постројења или покварити важне машине, може се спалити летина, потровати стока, прекинути снабдевање енергијом, онемогућити довод воде или је учинити неподобном за коришћење.²⁵

Као и тероризам, с којим често иде заједно, она треба да доведе до политичких и друштвених потреса и најчешће претходи другим средствима или је њихов пратилац. Иза аката саботаже могу стајати страни субјекти, нарочито онда кад припремају отворени напад својих оружаних снага. Тада је циљ да се непријатељу нанесе што већа штета у материјалним добрима и значајни губици у људству, да се код цивилног становништва изазове страх, паника и дефетизам. Непосредни актери таквих акција су обично организовани у шпијунско-терористичке мреже, а подстицани и финансирани из иностранства, а скоро увек се подударарају интереси домаћих сепаратиста и страних финансијера.

²³ Драган Симеуновић, *Тероризам*, стр. 81.

²⁴ Исто, стр. 81.

²⁵ В. Димитријевић, *Тероризам*, стр. 38.

У складу са претходним пасусом значајни су подаци које износи Мирослав Талијан и у својој књизи наводи да: „Италијанска обавештајна служба је 1935. год. створила и посебну шпијунско-терористичку организацију *Беса*, састављену од шиптарских студената, који су, још пре него што је отпочела оружана агресија на Југославију, организовани у илегалне оружане групе, нападали и убијали југословенске војнике, палили села и протеривали насељенике, али и утицали на обуставу производње у привреди и палили складишта и пољопривредна добра”.²⁶

Када је напад у току, за време рата, саботажа је део тоталног рата у коме се настоји да се у што већој мери ослаби непријатељска привредна моћ или да се непријатељу закупи пажња санирањем последица дејства по привредним или енергетским објектима. На тај начин је армија БиХ 1992. артиљеријским дејством по хидроелектранама на Дрини настојала да изазове катастрофу, страх и панику како би српска војска знатан део снага одвојила на ту страну и тиме им омогућила лако освајање територије.²⁷

в. *Диверзија* се употребљава као ознака за акте сличне саботажи, који су, међутим, првенствено усмерени на објекте од значаја за оружане снаге. Поред непосредних напада на утврђења, оружја, залихе муниције итд. диверзијом се сматрају и напади на саобраћајне путеве (железнице, мостове, аеродроме), којима отежава премештање и снабдевање војске. Као увод у оружани устанак или напад из иностранства, диверзија има практични значај јер смањује војни потенцијал; усамљени диверзантски акт се приближава терористичком делу, јер у првом реду треба да делује психолошки, показујући рањивост оружаних снага, које су заштитник и симбол државе.²⁸

С обзиром на значај и техничку осетљивост, за извођење терористичких активности најпогоднији су следећи војни објекти: складишта резерви за исхрану, одећу, санитарску опрему и наоружање; производни објекти и складишта војне индустрије, аеродроми, командна места и центри везе, колоне возила и путни и железнички транспорти. Добро организовани и усмерени напади на ове објекте могу да непријатељу нанесу знатну штету и чак привремено онеспособе функционисање система одбране у делу територије коју нападају, чиме стичу велику предност, а у сваком случају уливају страх и изазивају панику код припадника оружаних снага.

У прилог томе се могу сврстати и следећи редови Радослава Гађиновића, који пише да: „Војне колоне могу бити објекти терористичких активности за време кретања, на застанцима и на коначиштима, а што потврђују и примери из грађанског рата на просторима бивше СФРЈ када су нападнуте колоне приликом премештања јединица у Сарајеву и Тузли. Од септембра 1991. године па до коначног повлачења јединица ЈНА из БиХ, тј. 19. маја 1992. године хрватске и муслиманске терористичке и паравојне скупине извеле су преко 220 напада на лица и објекте ЈНА. У тим нападима страдало је преко 500 припадника ЈНА, а теже је рањено око 2000”.²⁹

За предузимање диверзантских акција потребна је извесна мера опремљености и припремљености, које не поседују мале групе, иначе способне за терористичке

²⁶ Мирослав Талијан, *Тероризам и антитерористичке снаге*, стр. 23.

²⁷ Добрица Ћосић, *Босански рат*, ЈП Службени Гласник, Београд 2012. стр. 47.

²⁸ В. Димитријевић, *Тероризам*, стр. 41.

²⁹ Радослав Гађиновић, *Тероризам*, стр. 197.

акције. Отуда је помоћ иностранства важнија и чешћа. Такве се диверзантске групе снабдевају и обучавају да би се пребациле преко границе у тренутку који њихов на-логодавац сматра за погодан. За време рата у ту се сврху користе и сопствене трупе (специјалне јединице). Помагање диверзантских група или њихово толерисање за време мира сматра се актом агресије.

Потврду томе дају и следећи наводи Мирослава Талијана: „Праве размере терористичких активности качачког покрета, Бесе и др., дошле су до изражаја током априлског рата 1941. године, у дејствима такозване Пете колоне. Та дејства су била опсежна и многострука: оружани напади на војнике, транспорт, касарне и складишта; заседе, препади на мање јединице и групе војника у повлачењу, разоружавање, пљачке, одузимање одеће и обуће, малтретирање и убијање. Вршене широм Косова и Метохије, такве акције су нанеле велике губитке јединицама југословенске војске у људству и оружју, и на тај начин слабиле одбрану земље и помагале освајачке походе агресора”.³⁰

У новије време, на међународној сцени, све је актуелнији притисак без употребе муниције, а односи се на примену *економских санкција* ради постизања одређених политичких циљева. Иако спада у блажи облик примене мера за постизање циљева, уме да буде прилично ефикасан, јер доводи до сиромашења друштва и других врста изолација, што несумњиво води ка унутрашњим друштвеним потресима који имају за циљ промену режима. По мишљењу Кеглија и Виткофа: „Када су арапске чланице ОПЕК-а увеле ембарго на превоз нафте у Сједињене државе и Холандију 1973. године, њихова сврха је била да измене политику ових земаља у односу на арапско-израелски сукоб. Када је савет безбедности УН у августу 1990. године одлучио да светска организација треба да прекине трговину са Ираком, сврха ове одлуке требала је да буде да се постигне моментално и безусловно повлачење ирачких снага из Кувајта. Ово су примери употребе економских санкција – намераване активности влада како би се нанело економско сиромаштво држави која је циљ санкција или њеном друштву, преко ограничења или прекида уобичајених економских односа”.³¹ Санкције могу да буду ограниченог карактера до испуњења одређеног циља или потпуне које углавном захтевају тоталне промене, као на пример режима.

Поред ових средстава, за наметање воље свакако да значајан ефекат постиже и употреба пропаганде и психолошког рата. Допринос ових елемената политике силе је велики, а у неким ситуацијама, правилном употребом може да буде пресудан и да класична војна сила само формално сломи отпор.

Овде свакако, у прилог претходном пасусу, можемо се послужити и наводима Радослава Стојановића и Војина Димитријевића, који сматрају да: „Психолошки рат је врста пропагандне активности која или тече упоредо с ратом у правом смислу речи и саставни је његов део, или треба да га замени, постижући исте или сличне учинке. То је жестока, агресивна пропаганда која треба да смрви морал противника, да код њега изазове дефетизам и раздоре и да код сопственог становништва побуди најниже борилачке инстинкте, мржњу, осветољубивост и фанатизам”.³²

³⁰ Мирослав Талијан, *Тероризам и антитерористичке снаге*, стр. 23.

³¹ Чарлс Кегли и Јуџин Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004, стр. 739.

³² Радослав Стојановић и Војин Димитријевић, *Међународни односи*, НИУ Службени лист, Београд, 1996, стр. 322.

Војна интервенција и рат

Војна средства се користе ради остваривања, како их Рејмон Арон у свом делу *Мир и рат међу нацијама* назива, вечитих циљева. А то су: безбедност, моћ и слава. Дакле, основне људске потребе и пороци.³³ Општа потреба да се преживи, опстане, намеће потребу за безбедношћу, док моћ и слава, више употпуњују власт владара без којих његово трајање није потпуно.

Присталице реалистичке теорије сматрају да се ратови појављују због тежњи држава за стицањем моћи и безбедности у анархичном свету у којем нема врховног судије осим самопомоћи и снаге оружја. У многим, можда свим деловима света људска права се крше, што пролази некажњено. Покренути оружану мултилатералну интервенцију да би се исправила сва недела такође би био принцип великог светског беспоретка.

Војна интервенција највиши је степен употребе војне силе, осим рата. У том облику акције употребљавају се специјалне или редовне војне снаге одређене државе, како би се реализовали шири спољнополитички циљеве. Војна интервенција може имати неколико облика. Њоме се најпре може пружати помоћ пријатељском режиму који је на власти и који нпр. има великих проблема у борби с побуњеницима. У другој ситуацији војном интервенцијом може се пружити помоћ побуњеницима, који наступају против постојеће власти. На крају, интервенисати се може војним снагама у случају када постоји сукоб између две стране (влада и побуњеника), а трећа сила се укључила и пружа помоћ једној од страна. У том случају говори се о контраинтервенцији. Разумљиво да се и у тим ситуацијама, посебно када се ради о активирању великих сила, претходно настоји исцрпети сва остала спољнополитичка средства, а пропагандна делатност има задатак да припреми терен за такву акцију и да је касније оправда.

Оружаном интервенцији дуго је ишло на руку начело легитимитета, према коме постоји наводна солидарност између легитимних влада, које једна другој могу помагати да се бране од покушаја свргавања неуставним путем. Побуде за примену овога начела биле су нарочито јаке када је у питању била међународна класна солидарност, те је та примена углавном имала контрареволуционарни карактер. У периодима када се одиграва смена друштвено-економских поредака ова врста интервенције је наглашена и изводи се или одобрава колективно. Света алијанса, коју су 1815. године основале три апсолутне монархије, победнице у рату против Наполеона (Русија, Аустрија и Пруска), ставила је себи у задатак да оружаном интервенцијом у свим земљама брани феудални поредак од буржоаских револуција или покрета за национално ослобођење. У то име трупе припадника овога савеза интервенисале су у Пирењима, Шпанији и Мађарској. У истом духу су силе Антанте интервенисале у Русији против бољшевичке револуције. Иако је оправдање позивом владе само формална варка, која доводи до закључка да је легална и она влада која не може да се одупире сопственом народу без стране помоћи, и у најновије време силе које интервенишу настоје да свом понашању дају правни облик, правдајући се стварним или измишљеним позивом од легитимне стране у унутрашњем сукобу.

³³ Рејмон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, стр. 106-107.

Постоје и друга оправдања за интервенцију, која су се у прошлости, захваљујући утицају великих сила на формирање међународног права, узимала озбиљно, а покушавају се изнети и данас. Једно од њих, на које се радо позивају САД, јесте заштита сопствених држављана у страниој земљи, који су угрожени „нередима”. Оваква интервенција привидно не значи ступање ни на коју страну, већ одашиљање трупа које треба да смире ситуацију и помогну суграђанима да спасу животе и имовину. С обзиром на присуство и привилегован положај предузећа Сједињених америчких држава у земљама Латинске Америке, овај разлог за интервенцију америчких marinaца у тим земљама био је у почетку стваран а у новије време привидан. Слично се оправдава тзв. хуманитарна интервенција, којом треба да се избаве из животне опасности групе људи које страна влада угрожава или није у стању да штити, без обзира јесу ли сопствени држављани или не. Овим су правдани белгијска интервенција у Конгу 1960. и упад израелских командоса у Уганду 1976. године. Као изговор за интервенције нацистичке Немачке, служила је тобожња угроженост немачких националних мањина.

У савременим условима постоји испољена тенденција ка интернационализацији унутрашњих сукоба у мањим државама путем интервенције великих сила. Облици овакве интервенције су веома разнолики, често асиметрични и на различите начине камуфлирани, али се непрекидно појављују.

Поред тога што показује уску повезаност унутрашњих и међународних политичких збивања, учесталост интервенција сведочи и о жилавом истрајавању великих сила у уверењу да имају светску мисију и да унутрашња збивања у мањим и средњим државама нису искључива ствар њиховог становништва, већ се морају прилагођавати интересима хегемона. Интервенција је једно од најчешћих испољавања политике силе у међународним односима.

У том смислу Кегли и Виткоф тврде да: „Чињење војних претњи како би се застрашили други може се остварити на више разних начина на различитим нивоима. Међутим најчешћа пракса јесте војна интервенција – слање трупа на туђе територије како би се извршио утицај на ситуацију и политику на тим територијама. Дипломатија принуде понекад се помери са приче на бомбардовање, али веома често укључује слање људи, армија и авиона на стране територије”³⁴.

Не треба посебно напомињати да повод за војну интервенцију често може да буде веома баналан, а углавном непроверен или чак неистинит, јер служи неким другим, вишим интересима великих сила. Шта је уствари био прави разлог за напад на Ирак или бомбардовање СРЈ вероватно никада или још дуги низ година неће бити званично потврђено, али је чињеница да је у оба случаја дошло до промене режима, као и до других, друштвених и економских промена. Војна сила је у тим догађајима омогућила политичкој елити да оствари своје интересе и доследно или у мањој мери измењено спроведе своју политику.

Сви ови облици мешања у унутрашња питања суверених држава показују да се њима тежи мењати одређено стање, да се употребљавају заједно с другим средствима и да се уз њихову помоћ намеравају остварити неки шири спољнополитички циљеви. Са друге стране, не треба посебно наглашавати да су и Повељом Уједи-

³⁴ Чарлс Кегли и Јуџин Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, стр. 729.

њених нација као и низом других међународних докумената забрањени сви облици употребе и претње војном силом, као и свако мешање у унутрашња питања других држава. Све те забране део су позитивног и демократског развоја међународног права које покушава нормирати одређене облике понашања суверених држава. Међутим, због низа проблема с којима се суочава данашњи свет те тзв. политичке норме међународног права имају за сада мало изгледа да буду поштоване од стране великих сила.

Генерална скупштина УН је 14. децембра 1974. године усвојила дефиницију агресије: агресија је употреба оружане силе од стране једне државе против суверености, територијалног интегритета или политичке независности неке друге државе, или на било који начин несагласно са Повељом Уједињених нација. Затим се набрајају примери такве употребе оружане силе као што су: инвазија, напад, окупација, анексија, бомбардовање, коришћење оружја, блокада, напад на флоту, слање оружаних банди итд.³⁵

Агресија се међутим не поклапа сасвим са угрожавањем безбедности: с једне стране агресија је већ напад на такве вредности, коме претходи стање угрожености, а са друге, основне вредности могу бити угрожене и на друге начине, осим примене оружане силе. Овај начин угрожавања је у последње време све чешћи и уочљивији управо зато што је примена силе несумњиво противна међународном праву, док се за примену других средстава то до сада није могло тако јасно утврдити. Зато се све чешће говори о „идеолошкој”, „културној”, и „економској” агресији под овим последњим се мисли да се војна средства замене привредним.

Рат као последње средство наметања одређених решења другој земљи има, такође, дуге историјске корене и стар је отприлике колико и активност људских група. Разлози избијања ратова виде се у различитим узроцима. Говори се тако о несавршеној природи човека, карактеристикама одређене државе и система међународних односа, друштвено-политичким и економским супротностима. Теорије о рату развиле су читав низ специфичних приступа истраживања, а исто тако дају и различите класификације ратова.³⁶

Пре општих, светских ратова треба поменути рат са ограниченим циљем, где се средства за принуду и разарање употребљавају само дотле док се од друге државе не одузме жељено добро или се не изнуде одређени уступци. Рат с ограниченим циљем није исто што и ограничени рат, мада је ограничени рат увек рат с ограниченим циљем. За разлику од интервенције, он се отворено или слабо прикривено води између оружаних снага супротстављених држава, али се при том поштују извесна (најчешће прећутно прихваћена) ограничења. Таква ограничења нису само она која намеће ратно право (које важи за сваки међународни оружани сукоб) већ иду и даље од тога.

Главна ограничења у новијим ограниченим ратовима односе се на простор на коме ће се водити рат и на ратна средства (оружје) која се могу употребити. У погледу простора јасно се види да је ограничени рат потекао од оружане интервенције, да је он само ескалирана интервенција. То нарочито важи за сукобе између држава војно-

³⁵ Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација, бр. 3314.

³⁶ Julian Lider, *On the nature of war*, Saxon House, Westmead, 1977, p. 27.

политичких блокова. У случају Кореје, сукоб је настао интервенцијом САД, прерастао у ограничени рат између те државе и НР Кине. Он се, међутим, стриктно водио на територији Кореје (тј. оба дела Кореје). Сем спорадичних инцидената, кинеске и америчке трупе никада нису ступиле у борбене додире на другим местима. У тренутку када је генерал Мекартур, командант америчких и савезничких трупа (које су иступиле као снаге Уједињених нација), хтео да пређе реку Јалу и да тако пренесе борбе на кинеску територију, амерички председник Труман га је хитно сменио. Још је више нијанси приказано у рату у Вијетнаму, који су САД од интервенције у Јужном Вијетнаму претвориле у ограничени рат против НДР Вијетнама. И овде су се сувоземне трупе могле користити само на територији Јужног Вијетнама, али су САД сматрале да смеју да из ваздуха бомбардују територију Северног Вијетнама.

Следеће ограничење се свакако односи на употребу наоружања где се углавном мисли на употребу нуклеарног и конвенционалног наоружања, при чему нуклеарно остаје у сфери претње и застрашивања. Сведоци смо да су у последње време границе између употребе оружја све тање, пре свега се односи на употребу муниције обogaћене осиромашеним уранијом, као и употреба бојних отрова, касетних бомби, као и других, разним конвенцијама забрањених средстава.

Једно од актуелнијих ограничења свакако су и трошкови вођења рата. Рат, као и све остало, одавно је добио своју економску димензију, па ће одговорни политичари пре него што крену у рат добро израчунати да ли ће тај подухват увећати економски значај државе или ће је довести до банкрота. „Нема сумње да се велике силе понекад суочавају са околностима у којима су вероватни трошкови освајања високи, а очекиване користи мале. У таквим случајевима нема смисла почињати рат. Тврдња да освајање готово увек доводи агресора до банкрота и не обезбеђује никакве опипљиве користи не може да издржи дубљу анализу”, сматра Миршмајер.³⁷

Лако је уочити да под ратом, за разлику од ограниченог рата, подразумевамо тотални рат, у коме може према потреби учествовати цело становништво, који се може водити против целог становништва, свим расположивим средствима и на сваком месту. Иако и тотални рат може имати ограничене циљеве и као такав се обично започиње, важна је његова особина у томе што се он увек може проширити, што се учесници у начелу не одричу ниједног средства којим располажу. Ако се таквој могућности придружи тоталитарност циља, која се састоји у потпуном поковавању противника, постојаће све јача тежња да се прекораче ограничења садржана у међусобним споразумима и међународном праву или моралу. Рат самим својим током може довести до такве психолошке ситуације, садржане у дилеми: победити или пропасти, живети или погинути, без икаквог међупростора. Нападачу такву дилему намеће његов тотални идеолошки програм, који не зна за компромисе, док бранилац у таквом случају није суочен само с губитком неких предности или делимичним погоршањем свога положаја, већ с нестанком основних вредности, па и саме физичке егзистенције.

Због високе цене рата, великих губитака и огромног разарања, као и нехуманог карактера, у разним међународним институцијама он се покушао забранити и многим уговорима и конвенцијама ограничити, али и поред свих тих напора, рат и даље представља неизвесну и наопаку делатност, која има свој сопствени ток и раз-

³⁷ Џон Миршмајер, *Трагедија политике великих сила*, стр. 200.

вој ситуације. Рат, данас, као и увек, представља крајње средство спољне политике и њену последњу реч, а војна сила је била и остала незамењив инструмент и покретач спољне политике.

Војна сила је инструмент политике, њено средство, а не неки посебан циљ. То исто тако значи да је и победа која се жели остварити ратом, техника, а не сама по себи циљ. Држава која ступа у рат жели тиме, исто тако као и другим средствима, постићи стање у коме јој је омогућено реализовање унапред назначених циљева. Главни циљ ратних операција своди се на сламање противничке воље за пружањем отпора, како би се могли остварити спољнополитички циљеви. Степен употребе војне силе зависиће, свакако, од вредности крајњих циљева, као и спремности нападнуте земље да пружа отпор. Пажљиво анализирајући та два елемента у категоријама оцене и ризика, актер међународне политике добро ће промислити пре него што крене у рат.

У савременим међународним односима неколико значајних фактора утицало је на друкчије вредновање рата као средства спољне политике. Промене односа политичких снага на светској позорници и све веће ангажовање мировних снага које се залажу за мирно решавање спорова и елиминисање рата, допринеле су новом профилисању друштвено-политичких услова вођења рата. Али, свакако, да су најзначајније промене настале на плану развоја модерне технологије која је до неслухених висина подигла могућности разарања и то у глобалним размерама.

Упркос развоју мисли и дела човечанства у савременом добу, одбачена је, као неистинита чињеница, да су сви ратови данас у служби наметања мира, ширења опште безбедности и тековина либералне демократије. Рат и данас представља незамењиво средство изражавања престижа и доминације.

С тим у вези Џозеф С. Нај нуди следећу мисао: „Постоји ли однос између унутрашње демократске организације и склоности држава ка рату? Поводом овог питања постоје сукобљена мишљења. На конференцији која је одржана 1990. године у Вашингтону у организацији Института за мир двојица бивших званичника Реганове администрације заступала су два дијаметрално супротна гледишта. Карл Гершман, председник Националне задужбине за демократију, сматра да је само по себи разумљиво како ће се друштва која су демократски организована понашати мирољубивије. Јуџин Ростов, бивши директор Агенције за контролу оружја и разоружавање, одговорио је на то да: „опаска како либералне демократске државе не иду у рат јесте последњи у дугој серији митова које су људи идеалистичких погледа на свет измислили да се спасу рата”.³⁸

Закључак

Сведоци смо данас, да без употребе војне силе није могуће постићи мировно решење, без обзира на бројне појединачне, колективне, декларативне и стварне напоре међународне заједнице да је дијалог једино средство којим се превазилазе супротности и непријатељства међу државама. Без обзира на време савремене политичке мисли, у којем живимо, војна сила, са свим својим појавним облицима, је

³⁸ Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне односе*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 77.

била и остала одлучујући моменат за наметање мира. Политика је у тој мери развила своја чула према употреби војних чинилаца у остваривању спољне политике да су она, данас, саставни и неодвојиви део политичког реаговања. Сила, застрашивање и претња представљају онај тежи део дипломатске речи, а облици специјалног рата и војне интервенције су њена продужена рука и елементи сигурне неминовности, за којима се, на крају, ипак и посегне.

Однос политике и војног фактора, очигледно, представља целину која би требала да одише, са једне стране политичком мудрошћу, а са друге, војничком одлучношћу. Тако је у државама и међу политичким одлучиоцима који овај однос политике и војног чиниоца схватају и поштују, трудећи се да његове ресурсе пажљиво користе и никада не злоупотребљавају, увек имајући на уму последице које могу настати, по друштво у целини.

Литература

[1] Арон Рејмон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2001.

[2] Бјелајац Миле, *Дипломатија и војска*, Медија центар Одбрана и Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010.

[3] Гађиновић Радослав, *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005.

[4] Димитријевић Војин, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд.

[5] Исаковић Златко, *Основи теорије политичке моћи у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1998.

[6] Кегли Чарлс и Виткоф Јуџин, *Светска политика: тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004.

[7] Миршмајер Џон, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2009.

[8] Нај С. Џозеф, *Како разумевати међународне односе*, ЦИД, Подгорица, 2001.

[9] Радојковић Милош, *Рат и међународно право*, Београд, Одбор за издавање уџбеника Стручног удружења студената права, 1947.

[10] Стојановић Радослав и Димитријевић Војин, *Међународни односи*, НИУ Службени лист, Београд, 1996.

[11] Симеуновић Драган, *Тероризам*, Правни факултет у Београду, Београд, 2009.

[12] Талијан Мирослав, *Тероризам и антитерористичке снаге*, ВИЗ – Војна штампарија, Београд, 2004.

[13] Ћосић Добрица, *Босански рат*, ЈП Службени Гласник, Београд 2012.

[14] Шиндлер Џон Р., *Босански рат и терор*, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада, ЈП Службени гласник, Београд 2011.

[15] Шарл де Гол, „Мит о француској политици величине тог периода”, Интернет: www.wikipedia.com/fc/1k-ao.ch, преузето 27.04.2012.

[16] Arnold Wolfers, “The Actors in International Politics”, W.T.R. Fox (ed.), *Theoretical Aspects of International Relations*, University of Notre Dame Press, South Bend, 1959.

[17] Julian Lider, *On the nature of war*, Saxon House, Westmead, 1977.